Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi• © 2020 • 7 (1) • bahar/spring: 122-137

Kurtlar Vadisi ve Çukur Dizisinin Şiddet ve Suç Eylemleri Üzerindeki Etkisi

Dr. İbrahim İpek
Balıkesir Üniversitesi
Necatibey Eğitim Fakültesi
ibrahimipek83@gmail.com

Özet
Şiddet ve suç toplumsal hayatın istenmeyen olguları arasındadır. Suçun bağlı olduğu olgular **ve** koşullar aynı zamanda ahlak ve hukuk kurallarının ortaya çıkmasında büyük öneme sahiptir. Bireyin suça yönelmesinde birçok etmen bulunmaktadır. Bu durumla ilgili bireyin içinde yaşadığı toplumun eğitim seviyesinden ekonomik durumuna kadar pek çok nedenden söz edilebilir. Bu etkenlerden biri de medya olarak gösterilmektedir. Şiddet ve suç eğilimi başta televizyon dizileri olmak üzere medyanın çokça işlediği konuların başında gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumun şiddete olan ilgisi kadar ataerkil toplumsal yapının getirmiş olduğu geleneksel yapı da söylenebilir. Devlet otoritesinin sağlayamadığına inanılan adaletin illegal yapılanmalarca sağlanacağı fikri toplumda şiddeti meşrulaştırdığı gibi devlet otoritesini de sorgulamaktadır. Türkiye'de medya kuruluşları genel olarak şiddet eksenli mafya dizilerine ve ataerkil yapıya vurgu yapan aşiret ya da baskın karakterlerin ön planda olduğu yapımlara yer vermektedir. Bu yapımlara örnek olarak "*Kurtlar Vadisi" ve "Çukur"* dizilerini örnek olarak verebiliriz. Bu diziler medya kuruluşlarının reyting beklentilerini karşıladığı gibi dizideki güncel politik söylemler aracılığıyla medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkisini arttırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'deki televizyon dizileri arasında önemli reyting oranlarına sahip olan şiddet içerikli "*Kurtlar Vadisi" ve "Çukur"* dizilerinin toplum üzerinde yarattığı etki gazete ve internet haberleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Medya, Şiddet, Suç, Kurtlar Vadisi, Çukur

• • • • •

Makale geliş tarihi: 12.04.2020 • Makale kabul tarihi: 01.06.2020
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi• © 2020 • 7 (1) • bahar/spring:122-137

The Influence of the TV Series called the Valley of the Wolves and the Pit on the Acts of Violence and Crime

İbrahim İpek, Ph.D
Balıkesir University
Necatibey Faculty of Education
ibrahimipek83@gmail.com

Abstract
Violance and crime between the unwanted fact of social life. The facts and conditions which depends on the crime; as well as it has great importance in the emergence of moral and legal rules. There are many factors in the individval's criminal tendency. It can mention that for many reasons related to the situation, from educational level to the society till the economic situation, in which individual lives. One of the factors shows that it's media. Violance and crime tendency is one of the most commen topics of media, especially television series. The emergenge of this sitiation, can be said that patriarchal social structure as well as the traditional structure of the society's interest in violance. The idea of justice, which is believed to be not provided by illegal structure legitimizes violance in society and also questions about state authority. Media organizations in turkey, genrally violent of feature represent sequences and productions in which tribal or dominant characters with an emphesis on partriarchal structure are at the preplan. We can give examples as these productions the series of "Valley of The Wolves" and "The Pit". These series increasethe ratings of expectations about media organizations and raise the influence of media on public opinon through the current poitical discourses in the series. In this study, the impact of violent television series "Valley of The Wolves" and "The Pit", which have significicant ratings among Turkish television series and it effects on society have been evaluated through the newpapers and internet news.

Keywords: Media, Violance, Crime, Valley of The Wolves, The Pit

• • • • •

Submission date: 12.04.2020 • Acceptance date: 01.06.2020
Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2020 • 7 (1) • bahar/spring: 122-137

Giriş

Çocukların ve gençlerin şiddet eğilimli olmasında birçok faktör gösterilebilir. Çevresel koşullar, gelir seviyesi ve eğitim durumu gibi çok farklı nedenlerle birey içinde biriktirdiği öfkeyi çevresine yansıtabilir. Bu öfkenin dışa yansıması ve şiddete dönüşmesi birey için olduğu kadar toplum sağlığı için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Medya çeşitli program türleriyle toplumu birçok açıdan bilgilendirici ve öğretici programlar yapmaktadır. Örneğin belgeseller, yarışma programları ile topluma olumlu mesajlar ve bilgiler vermektedir. Fakat bazı programların içeriğindeki şiddet unsurları toplumda olumsuz etki yapabilmektedir. Bireyi etkisi altına alan ya da alması istenen televizyon programları da şiddetin ve şiddetin doğurduğu suç oranlarının artmasında önemli etkenlerden biridir. Dünya genelinde ve ülkemizde bu konu üzerinde yapılan araştırmalar şiddetin ve suçun artış oranlarının medya ile olan ilişkisi sürekli bir tartışma konusudur. Dizi yapımcılarının toplumun ilgisini çeken yapımları şiddet, komedi ya da dram olduğu gibi Türkiye'de en çok ilgi çeken dizi filmler ise daha çok mafya, derin devlet, feodal düzen, polisiye olayları konu edinen yapımlardır.

Medyanın çocuklar üzerindeki önemli bir etkisi de çocukların model aldıkları bireyleri taklit edip, onlarla özdeşim kurarak hayata hazırlanmalarıdır. Çocuk ve gençler özellikle medyadan takip ettikleri şiddet içerikli dizileri sıkça seyretmeye başladıklarında model olarak dizi kahramanlarını, yani mafya elemanlarını almaya başlarlar. Model olarak iyi bir örnekle karşılaşmamış olan çocuklar ve gençler, kendilerine eğitim ve statü olarak çok daha yüksek seviyelerdeki insanlardan model oluşturmamışlarsa, bu süreç kaçınılmaz olmaya başlar. Medyanın, çocuklar üzerindeki etkisi olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilmektedir (Şenol 2007: 217). Medyanın toplum üzerindeki etkisi ve çocuklar/gençler açısından oluşturduğu rol/model araştırmalara konu olmaktadır.

Yöntem

Bu araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle gazetelerde ve internet üzerinden ulaşılan yabancı basın kuruluşlarında yayınlanan haberler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bu haberlerde medyanın şiddet eylemlerinin oluşumundaki olumsuz yönü değerlendirilecektir. Doküman incelemesi tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı da olabilir (Yıldırım ve Şimşek 2005: 188). Araştırmaya konu olan "Kurtlar Vadisi" ve "Çukur" adlı dizilerin suç ve şiddet eylemleri

üzerindeki etkisi gazete haberleri üzerinden yapılan doküman incelemesi yöntemi ile yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Şiddet ve Suç

İnsanlık tarihinde şiddet her zaman var olmuştur, fakat her dönem ve toplumda şiddetin şekli ve boyutları farklılıklar göstermiştir. Günümüz toplumlarında şiddet, bir suç davranışı olarak nitelendirilmektedir (Şenol ve Yıldız 2013: 3). Şiddet olayları toplum içerisinde doğal olduğu kadar minimuma indirilmesi arzulanan ve suç olarak kabul edilen bir olgudur. Suç, insanların içinde yaşadığı toplumda istenmeyen fakat bir o kadar da kaçınılmaz bir olgudur. Tüm toplumlarda görülen bir olgu olan suç, hastalık olarak görüldüğü takdirde ceza gerektiren patolojik bir durumdur. Toplumu oluşturan ortalama bireylerin normallik olarak addedilen durumların dışına çıkması ayıplanan bir durum ya da suç olarak görülmektedir (Durkheim, 2013: 126-129). Suç ve şiddet toplumsal yaşamın bir sonucu olduğu kadar en aza indirilmesi gereken patolojik bir durumdur. Bireyler arasında yaşanan anlaşmazlıklar ya da şiddet eylemleri toplumsal güven ve huzurun zedelenmesine neden olduğu gibi toplumun temel dinamiklerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Yanlış davranışların tümü suç olarak tanımlanamayacağı gibi suç da kriminologlara göre çeşitlendirilmektedir. Suç; yasal, siyasal, sosyolojik ve psikolojik olarak sınıflandırılabilir. Yasal bağlamda devlet otoritesinin belirlediği ceza yasasının gerekçesiz olarak ihlal edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Siyasal olarak, gücü eline alan grubun topluma yerleştirdiği davranış modellerinin ölçüt olması ve bu davranış tipleri dışında kalanların yasadışı sayılması durumudur. Sosyolojik bakış açısıyla bakıldığında insanların ihtiyacı olan beslenme, barınma, sağlık konusunda yani en temel insan hakları konusunda insanlara baskı yapmayı suç saymaktadır. Psikolojik açıdan ise suç öncelikle bir davranış problemidir ve özellikle ceza sosyal düzeni tehdit eden insan davranışlarını belirtmektedir (İçli, 2013: 24). Suçun hangi açıdan olursa olsun insanın insana, doğaya ve diğer canlılara karşı işlediği şiddet ya da zarar verme eylemi olduğu söylenebilir.

Suç, TDK'nin büyük sözlüğünce "Törelere, ahlak kurallarına, yasalara aykırı davranış cürüm olarak tanımlanmaktadır". Şiddet, suçun ortaya çıkmasına neden olan toplumda istenmedik sapkın davranış olarak tanımlanabilir. Arapça kökenli bir sözcük olan şiddet, Türk Dil Kurumunca (Güncel Türkçe Sözlük); bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik olarak tanımlanmıştır. Şiddet; bireye güç veya baskı yoluyla, isteği dışında bir şey yapmak

veya yaptırmak; şiddet uygulama eylemi ise zorlama, saldırı, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma, yaralama olarak da tanımlanabilir (Ünsal, 1996: 29). İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddet olgusu, çeşitli bireysel ve toplumsal etkenler ile birlikte kaotik bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusuna net bir tanım yapmak kolay olmamaktadır. Birçok şekilde ortaya çıkabilen şiddet olgusu, günümüzde gerek bireysel ve gerekse toplumsal boyutta sık sık karşılaşabileceğimiz ya da şahit olduğumuz bir olgudur. Kişi üzerinde psikolojik ya da fiziksel baskı, işkence, tehdit, korkutma, öldürme, cezalandırma, başkaldırı, her toplumda farklı düzeyde fakat sürekli bir biçimde günlük yaşamda rastlanan şiddet türleridir (Kocacık 2001, s. 1). Şiddet, en geniş manada saldırganlık ile bağlantılı bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Fiziksel şiddetin dışında psikolojik baskı ve mobbing gibi şiddet yöntemleri de günümüz dünyasında bireylerin yaşadığı önemli bir sorundur. Tanımlarda genel olarak daha çok insanlara yönelik şiddet üzerine yoğunlaşılırken dünyayı paylaştığımız diğer canlılar es geçilmiştir. İnsanlar doğaya hükmederken, tüm canlılara karşı sorumluluk taşımak zorundadır. Bu nedenle şiddet eylemleri doğada yaşamını sürdüren tüm canlılar için en aza indirilmelidir.

Şiddet ve suç eğilimi, kişinin içinde yaşadığı toplumda gördüğü kabuller ile doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Bu ilişkinin gelişim sürecinde aile, okul, sosyal çevre, sosyal medya üzerinden kurulan sanal arkadaşlıklar ve medya gibi çok sayıda etken mevcuttur. Toplumun oluşturduğu değerler üzerinde medyanın etkisi ve bu değerlerin bireylerce içselleştirmesi, rol ve model alması olarak değerlendirilebilir.

Kimlik, Rol Model Edindirme Ve Medya

Kimlik kavramı, toplumdaki sosyal sistemin en temel ve en önemli oluşumunu ifade etmektedir. Kimlik, bireyin hem kültürel hem de yaşadığı sosyal çevrelerdeki konum ve statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsamın alt başlığıdır (Yıldız, 2007: 8). Birey, aileyle başlayan toplumlaşma sürecinde okul, sosyal çevre ve arkadaş ilişkileriyle kişilik özelliklerini, karakterini ve kimliğini kazanır. Günümüz dünyasında birey birden çok kimliğe sahip olabilmektedir. Küreselleşme ve zaman/mekân algısındaki hızlı değişimle koşullar ve statüler kişiye sosyal hayatın gereksinimleri çerçevesinde farklı kimlikler yüklemektedir. Birey, toplum içerisindeki rolü gereği farklı değer yargıları ve duygular geliştirmektedir. Bireyin oluşturmaya başladığı inanç, tutum ve değerlerin oluşmasında önemli faktörlerden biri de medyadır.

Kitle iletişim araçları olarak genelde "medya" olarak tanımlanmaktadır. Radyo, televizyon, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesiyle "medya" kavramı daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Sosyal medya, televizyon medyası, yazılı basın, görsel medya gibi medya tipleri oluşmuştur (Kocadaş, 2005: 5). Medya, bazı araştırmacılar için günümüz dünyasının politikalarını ve tüm öğretilerini etkileyen önemli bir güç olarak görülmektedir. Medyanın toplumun her yaş grubuna yönelik hazırladığı programları bireydeki tutum ve davranışlarda değişimlere neden olabilir. Televizyon dizilerinde sosyo-ekonomik farklılıkların ön planda olduğu dizi ya da filmler toplumda farklı gelir seviyesindeki bireylerin ekonomik endişe ve kaygılarını arttırmakta da etken olabilir.

Çocukların medya aracılığıyla gördüğü aşırı zengin ailelerin çocuklarının yaşam tarzı, normal aile çocuklarında sağlıksız davranış değişikliklerine, olumsuz hayallere yol açabilmektedir. Medyayla ilgili bir diğer kaygı ise, yerel kültürün baskın kültürlerin etkisinde kalarak çocuğun sosyal manada yabancılaşmasına neden olabileceğine yöneliktir (Kolucki ve Lemish, 2011: 9). Medya ve televizyon dünyasının dizi ve film kahramanları izleyici üzerinde önemli etki bırakabilmektedir. Kendisini izlediği programın kahramanıyla özdeşleştiren izleyicinin davranışları olumlu/olumsuz rol model olarak alınabilir. Olumsuz içerikli yayınlarda uyarıcı simgeler kullanılarak izleyicilerin bilinçlenmesi amaçlanmaktadır.

Şiddet içerikli program ve şiddet modellerinin bir diğer tehlikesi, şiddetin normalleştirilmesidir. Medyadaki şiddet olayları tekrarlı bir şekilde verildiğinde insanlar şiddete duyarsızlaşabilir ve şiddeti modern dünyada yaşamın zorunlu bir parçası olarak kabul edebilirler. Sosyal Öğrenme Kuramı perspektifinden düşünüldüğünde, saldırganlık davranışı ile saldırgan modeli gözleme arasında ilişki olduğu çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir. Bu bulgu medyanın şiddet içerikli görüntü ve programlarının öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerini artırdığını göstermesi açısından önemli görünmektedir. Öğrenciler şiddet içeren programlardan etkilenmekte, modelin gösterdiği şiddetin normalleştirilmesi ve ödüllendirilmesi durumunda, birey tarafından şiddet içeren davranışların yapılma sıklığı artmaktadır (Thomas, 1995. Akt: Belkıs, Duru, Buluş).

Medya; insan davranışlarının ve değerlerinin oluşmasında, iktidarın ve kültürün istinasız bir biçimde olaya dahil olduğu anlarda, sosyolojik bir olgu olarak insan eylemlerinin oluşumunu ve sürecini okuduğu alandır (Maigret 2011, s. 253). Medya kuruluşları tüm dünyada önemli güçtür. Bilgi çağındaki en önemli sorunlardan biri gittikçe karmaşıklaşan olayların çelişkili versiyonlarıyla insanları boğan çok fazla bilgi bulunmasıdır. Aşırı bilgi aktarımı nedeniyle insanlar anlamaktan vazgeçmeye ve pasif dinleyicilere dönüşebilmektedir.

İkinci problem olarak da televizyonun aktif olarak ilk elden edinilen deneyimleri pasif olarak dolaylı yoldan edinilen deneyimlerle değiştirerek izleyicilere aktarmaktadır. Yani, bizim deneyimimiz başka birinin gerçeklik algısı tarafından şekillendirilmektedir. (Mander, 1978: 1). Bireyin takip ettiği medya ve medyanın yarattığı kahramanlar kişide olumlu/olumsuz birçok etki bırakmaktadır. İnsanın toplum içerisinde bir bireye dönüşmesinde önemli etkenlerden biri de medyadır. Medya toplumsal değerlerin değişimindeki etkin varlığını olumlu ya da olumsuz kullanma gücüne de muktedirdir. Medyanın önemli bir güç olduğu çağımızda medyanın kullandığı argümanlar da toplumun beklentileri çerçevesinde olmaktadır. Genellikle toplumun eğitim seviyesi ve değerlerini göz önünde bulunduran medya, kamuoyu araştırmaları sonucu toplumun vereceği tepkiye göre belirlediği konularda televizyon dizileri yayınlamaktır.

Medyadaki şiddet içerikli televizyon programları tüm dünyada araştırmalara konu olmuştur. Bu araştırmalarda, özellikle bilgisayar oyunlarının ve çizgi filmlerin içerdiği şiddet, çocukların ilerleyen yaşlarda şiddete olan eğilimini arttırdığına yöneliktir. Huesmann ve Taylor'a (2006: 394-396) göre, yalnızca televizyon ve bilgisayar oyunlarının çocuklarda ve yetişkinlerde ortaya çıkan şiddet eğiliminin tek gerekçesi olduğunu söylemek bilimsel açıdan dayanıksız olduğu iddiası kabul edilebilir. Fakat ortada bir gerçek vardır ki, şiddet içerikli program ve oyunlar çocukların ve yetişkinlerin asosyal ve şiddete eğilimli kişilikler olmasına sebep olmaktadır. Bu durum birey için olduğu kadar sağlıklı toplum için de bir tehdit oluşturmaktadır.

Kültürel üretim ve dağıtım şirketi gibi çalışan medya kuruluşları, başta çocuklar olmak üzere hedef kitlesi belirlemektedir. Bu hedef kitlelerini tecimsel politikalarının en özel müşterileri olarak gören medya, günümüz toplumlarının tümü üzerinde benzeri görülmemiş bir hegemonya kurmaktadır (Bourdieu, 2006: 145). Medyanın, toplumun değerleri üzerinden oluşturmaya çalıştığı dizi, film gibi yapımlarla kültürel ögelere sıklıkla yer vermesindeki amaç; kültürü üretme ve yeniden dizayn etme gayesidir. Toplumun değerleri üzerinde belirleyici bir yol oynamaya çalışan medya, düşük dozda ama süreklilik arz eden yapımlarla kamuoyu oluşturmada etkin bir toplumsal erktir. Medya, kültürü oluşturan öğelerin hangisinin ön plana çıkacağına, hangisinin ise geri planda tutularak unutulacağına yönelik bir süzgeç görevi görerek kültürümüzü belirlemekte ve yönlendirmektedir (Bilgin 2006, s. 119). Medya kuruluşları reklamlar, diziler, filmler ve şovlar aracılığıyla insanların davranışlarını şekillendirebilmektedir. Dizi ya da film karakterlerinin söylemlerini ertesi gün izleyicinin ağzından okulda, işyerinde, otobüs durağında ya da sosyal medyada rastlanabilmektedir.

Analiz

Türkiye'de Medya

Televizyon yayıncılığı Türkiye'de ilk olarak 1968 yılında devlet kanalı olan TRT ile başlamıştır. Türkiye'de 1990 yılında yayına başlayan ilk özel televizyon kanalı ile birlikte görsel medyanın gelişimi ivme kazanmıştır. Türkiye'deki medya kuruluşlarının yayınladığı televizyon dizileri farklı konular içermektedir. Bu dizilerin içinde şiddet sahnelerine bolca yer veren, milli duyguları yücelten ve milliyetçi eğilimi yükselten diziler prim yapmakta ve önemli bir izleyici kitlesine sahip olmaktadır. Televizyon dizileri aracılığıyla gündeme dair yönlendirmeler ve göndermeler yapmak dizi yapımcıları için ciddi bir reyting ve maddi kazanç elde etme yoludur.

Devletin yürüttüğü eğitim, sağlık, güvenlik gibi politikalar vatandaşlarına devletin remi haber ajansı ve televizyon kanalları aracılığıyla aktarılmaktadır. Devlet politikalarını halkla paylaşırken medyadan yararlanarak "ulusa sesleniş" adı altında, Devlet Başkanı veya Başbakanın konuşmasına yer verilmektedir. Ancak bu yöntemin etkinliği ve reyting oranı diğer televizyon programlarıyla kıyaslanamayacak kadar düşüktür.

Kurtlar Vadisi ve Çukur

Töre, ağalık sistemi gibi ilgi çekici olduğu kadar şiddet olgusuna da yakın olan temalar, Türkiye'de genellikle izleyicilerin beğenisini kazanan konulardır. Toplumsal değerlerin oluşmasında iletişim araçları ve medya günümüz dünyasında önemli bir etkendir. Kurtlar Vadisi bir dizi olmanın ötesinde somut siyasal güncel gelişmelere yaptığı doğrudan göndermelerle, klasik Türk dizilerinden ayrılmıştır. Dizideki siyasal mesajlar veya aktarılan olaylar kimi zaman gündemi o kadar yakından takip etmekte ve bir hafta yaşanan gelişme, hemen dizinin o hafta yayınlanan bölümünde yer almaktadır. Bu durumda da Kurtlar Vadisi senaristleri gündeme ilişkin yorumlarını zaman kaybetmeden izleyiciyle paylaşmışlardır (Günerbüyük, 2009: 28).

Yönetmen Osman Sınav tarafından yaratılan ve 2003 yılından bu yana çeşitli ulusal kanallarda yayınlanmaya devam eden Kurtlar Vadisi dizisi reyting oranları bakımından Türkiye'nin fenomen dizilerinden biri olmuştur. Show TV, Kanal D ATV gibi Türkiye'nin en büyük medya kuruluşlarında yayınlanmıştır. Dizinin yapımcısı Pana Film, yönetmenleri Osman Sınav ve Serdar Akar, senaristleri Raci Şaşmaz, Mehmet Turgut, Bahadır Özdener, Ahmet Yurdakul'dur. "Kurtlar Vadisi" dizisinin son yıllarda yayınlanan TV dizileri arasında önemli bir yere sahip olmasının temel nedenleri arasında; dizinin konusu, bir mafya dizisi

olması, daha fazla ve açık şiddet içermesi, daha uzun sürmesi gibi etmenler sıralanabilir. Dizi yayınlandığı 2003'ten itibaren özellikle içeriksel ve söylemsel özellikleriyle dikkat çekmiştir. Kendisinden önce 1999/2001 yılları arasında yayınlanan ve büyük beğeni toplayan Deli Yürek dizisini oluşturduğu macera-polisiye alt-türünü geliştirerek başlı başına yeni bir tarz yaratmıştır (Tanrıöver, 2008: 65).

Kurtlar Vadisi, 15 Ocak 2003'te Show TV'de "Bu bir mafya dizisidir" sloganıyla başlayan bir dizidir. "Kurtlar Vadisi" dizisi Türkiye'de ve yayınlandığı ülkelerde önemli reyting oranlarına sahip bir dizidir. Dizide milliyetçi söylemler üzerinden ülke menfaatleri için dizi kahramanlarının yaşadığı acı ve zorluklar da konu edilmektedir. Genel söylem devletin bekası ve huzuru için ölümü göze alan kahramanların destansı hikâyeleridir. Bu dizilerin yapımcılarının resmi internet siteleri ve sosyal medya üzerinden paylaştıkları sloganlar ve fragmanlar dizinin kurgusu ve misyonu hakkında bilgi vermektedir. Dizide dünyadaki ve Türkiye'deki güncel siyasal olaylar ve politik çekişmeler Türkiye'nin perspektifinden aktarılmaktadır. Bu durumda, özellikle milli duygular üzerinden toplumun hassas olduğu konuların işlendiği ve yönetici erklerin politik duruşlarına yakın sivil-gönüllü olarak katkı sağlayan bir dizi olarak devlet projesi şeklinde yürütüldüğü söylenebilir.

Dizinin jönü Polat Alemdar çok yönlü özel istihbarat elemanı olarak Anadolu Lisesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirmenin yanı sıra; tıp, yakın dövüş, keskin nişancılık, bilgisayar sistemleri… gibi pek çok konuda eğitim almış, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Arapça, Kürtçe… vb. birçok dil bilen bir karakter olduğu görülmektedir. Sahip olduğu bu üstün özellikler onu süper kahraman haline getirmektedir (Demir, 2007: 254). Dizideki kahramanımız Polat Alemdar'ın izleyiciler tarafından benimsenen yönü aldığı eğitim ya da konuştuğu yabancı diller olmadığını gazetelere yansıyan Kurtlar Vadisi dizisinden etkilendiğini ve suç işlediğini belirten zanlıların haberlerinden anlaşılabilmektedir. Dizinin popülaritesi ülke sınırlarını aşarak Ortadoğu ve Balkan ülkelerinde de artış göstermiştir. Dizinin içeriğindeki şiddet, derin devlet kurgusu dini motifler ve milliyetçi söylem ve karakterler toplumda ilgiyi bu diziye toplamıştır. Dizideki milliyetçi söylem milli değerlerin sembolik olarak yeniden kodlanarak milliyetçi ideolojinin bir söyleme dönüşmesi ile sosyal pratik olarak işleyişi popüler kültürel formlar ile gerçekleşir (Işık, 2006: 233). Dizideki milliyetçi söylem ağırlıklı olarak devlet bekâsı için ölmeyi ve öldürmeyi meşru kılan şiddet eylemleri üzerine kuruludur. Bu durum dizinin izleyicileri için şiddeti içerikli sahneleri ve milli değerler üzerinden geliştirilebilecek argümanları da meşrulaştırmaktadır.

Diziyi konu alan çalışmalarda daha çok dizinin şiddet içerikli olduğu ve toplumdaki şiddet eğiliminin artmasında bir faktör olabileceği üzerinde durulmuştur. Dizinin ilk yıllarında tartışmalar daha çok, şiddete yer verilmesi, mafyanın övülmesi, derin devletin temize çıkarılması gibi konularda yoğunlaşırken, Kurtlar Vadisi Terör, Kürt sorunu konusunda aşırı milliyetçi, ırkçılığa varan bir düşmanlık beslemesiyle eleştirilmiştir. A.B.D.'nin Irak'taki işgalini konu alan "Kurtlar Vadisi Irak", "çuval" olayı üzerinden bir kahramanlık öyküsü çıkarmaya çalışmasıyla yoğun tartışmalara konu olmuştur. "Muro – Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine" filmi ise, devrimci ve Kürt karakterleri karikatürleştirdiği için eleştirilmiştir (Günerbüyük, 2009: 39). Dizinin toplum üzerinde oluşturduğu şiddet ve öfke artışında bir etken olduğunu görmek için gazete haberleri ve daha önce yapılmış nicel çalışmalar örnek olarak sunulabilir. Kaya ve Tuna'ya (2008: 175) göre, "ilköğretim çağındaki çocukların, uzun zamandır yayınlanmakta olan ve şiddet içerikli olan dizilerden en çok Kurtlar Vadisi'ni izlemeyi tercih etmesi, bulundukları sosyalleşme süreci bakımından değerlendirildiğinde, dizi kahramanlarını taklit etmek gibi çocuklar üzerinde birçok olumsuz etkileri olacağı söylenebilir" sonucuna varılmıştır. Yine Kurtlar Vadisi dizisi üzerine Erdoğan, Ekşi ve Tektaş'ın (2012: 86-87) yapmış olduğu "Medya ve Şiddet: mafya dizileri üzerine karma bir araştırma" çalışmasında elde edilen bulgu çocukların ve ergenlerin model alma yoluyla medyadan etkilendikleri ve şiddete karşı duyarsızlaştıkları belirlenmiştir. Bireyin öğrendiği bu şiddet eğilimli ileriki yaşlarda saldırgan bir kişiliğe sahip olma ihtimallerini arttırmakta olduğudur.

"Kurtlar Vadisi" dizisinin insanlar üzerindeki olumsuz etkisi ve şiddet olaylarını arttırdığını gazete haberlerinde görmek de mümkündür. Diziden etkilendiğini söyleyerek cinayet işleyenler, yaralama ve gasp yapanlar gazetelere haber olmuştur. Habertürk Gazetesi'nde yayınlanan haberde (2009), 17 yaşındaki çocuğun arkadaşları tarafından yakılarak öldürüldüğü ve zanlıların polise verdiği ifadede "Kurtlar Vadisi' dizisindeki "Cevat" isimli karakterden etkilenerek bu olayı gerçekleştirdikleri yer almıştır. Yine dizide yer alan sahnelerden etkilenerek ofisini dizideki ofise benzeterek gizli kameralar kuran bir fabrika müdürü de yolsuzluk soruşturması kapsamında gözaltına alınmıştır (Milliyet, 2010). Posta gazetesinde (2011) yer alan bir haberde ise, dizinin büyük hayranı olan, evinde tüfek ve bombalar bulunduran bir vatandaşın gözaltına alındığını görebiliriz. Dizinin şiddet içerikli olması nedeniyle RTÜK tarafından +13 yaş sınırı konulmuş olsa da bu durumun takibi bilinçli aileler aracılığıyla sağlanabilir. Diziden etkilenen İstanbul Osmaniye 75. Yıl İlköğretim Okulu öğrencileri okulda oyuncak otomatik silahlarla mekân basıyor, boğaz sıkıyor ve kafa kesiyor

şeklinde gazetelere haber olmuştur. Öğrenciler bu görüntüleri kamerayla kaydederek internet ortamında paylaşmışlardır (Milliyet, 2010). Görüntülerde sürekli şiddet söylemleri ve küfürler eden öğrenciler, dizinin olumsuz etkilerinin izleyici ilkokul öğrencileri üzerinde etkileri açık bir örnektir. Dizinin ilköğretim çağındaki çocuklar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında RTÜK'ün koymuş olduğu yaş sınırlaması sadece bir uyarı niteliğindedir. Ailelerin televizyon yayınlarına yönelik RTÜK tarafından konulan yaş sınırlamalarına ne kadar uygun hareket ettikleri ve çocuklarını bu konuda ne ölçüde kontrol edebildikleri kesin verilerle söylenebilecek bir durum değildir.

Kurtlar vadisi 30 ülkede yayınlanmaktadır ve Ortadoğu ülkelerde önemli bir izleyici kitlesine sahiptir (2010). Dizinin Türkiye dışına taşan popülaritesi olumsuz şiddet olaylarına yansımıştır. Ürdün'de yayın yapan The Jordan Times'ın (2012) haberine göre, diziden etkilenen 17 ve 18 yaşındaki iki zanlının 37 yaşındaki taksi şoförünü öldürerek çöle atmışlardır. Yine Ortadoğu ülkelerinden Yemen'de Kurtlar Vadisi'ni izleyip ilham aldığını söyleyen zanlı etrafına ateş açarak 5 kişinin ölümüne neden olmuştur (Hürriyet: 2012). Irak'ta ise, dizinin efsane karakteri Polat Alemdar'a özenen bir çocuğun babasını silahla vurarak öldürdüğü haberlere konu olmuştur (T24: 2010). Dizinin yayınladığı ülkelerdeki diziyle bağlantılı şiddet olayları dizinin suç ve şiddeti arttırdığı yönündeki söylemleri güçlendirir şekildedir. Afganistan'da da dizi karakterlerinden Polat Alemdar ile İskender Büyük rolünü oynayan çocuklardan Polat Alemdar rolündeki çocuk İskender Büyük rolündeki arkadaşını boğarak öldürmüştür (Türkiye: 2013). Kurtlar Vadisi dizisinin etkisinde kaldıklarını iddia ederek suç işlediklerini belirten kişilerin haberleri medyada sürekli yer almaktadır.

Dizideki efsane karakterlerin senaryo gereği pusuya düşürülerek öldürülmesi izleyicileri üzerinde öylesine etki bırakabilmiştir ki gıyabi cenaze namazlarından, saygı duruşlarına ve gazetelerde ölüm ilanına kadar çeşitli anmalar yapılmıştır. Dizideki ilk efsane karakterlerden "Süleyman Çakır"ın senaryo gereği öldürülmesi üzerine ilk kez Türkiye'de sanal bir karakter için çeşitli anma törenleri yapılmıştır. Sivas'ta günlük olarak çıkan Bizim Sivas Gazetesi'ne verilen taziyede "Konsey üyelerinden Laz Ziya'nın damadı, Nesrin hanımın eşi, Meral hanımın eniştesi, Polat Alemdar'ın can dostu ve ortağı, Memati, Erhan ve Abdülhey'in ağabeyi, Seyfo Dayı'nın manevi yeğeni; insanlık düşmanı, uyuşturucu satıcılarının ve kalleşlerin baş düşmanı, alemin dürüstlük abidesi Kurtlar Vadisi'nin delikanlısı İstanbul Sefiri değerli kardeşimiz Süleyman Çakır'ın vefatını derin bir üzüntüyle Perşembe gecesi tüm Türkiye ile birlikte izledik. Ülkemizde nadir bulunan böyle bir karakterin kaybından dolayı derin bir üzüntü içerisindeyiz. Acımız büyük. Merhuma Allah'tan rahmet,

eş, dost ve yakınlarına başsağlığı dileriz. Sivaslı sevenleri adına A.A." denildi (Haber vitrini: 2004). Dizinin etkisini yoğun şekilde hisseden bazı hayranları ise dizide efsane olan karakterlerin ölmeleri üzerine çeşitli anmalar yapıştır. Dizideki kahramanlar artık sadece birer senaryo karakteri değil ülkenin önemli kahramanları gibi görülmektedir. Dizi kahramanlarının başına gelen üzücü bir olay ertesi gün tüm izleyicileri aracılığıyla toplumun her kesimini ilgilendirirmişçesine yoğun bir gündem oluşturabilmektedir. Bunlardan en ilginç olanı ise dizinin bir türlü ölmeyen başkahramanı olan Polat Alemdar'ın ölmesi üzerine gazeteye ölüm ve başsağlığı ilanı bile verilmiştir. İlan Şanlıurfa yayın yapan yerel bir gazetenin 4. sayfasında tam sayfa baş sağlığı olarak Ozan Demir isimli vatandaş tarafından verilmiştir. İlandaki mesajdaki ifadeler: "Değerli büyüğümüz, fikir ve aksiyon adamı, örnek ve mümtaz şahsiyet, vatanı için gecesini gündüzüne katıp, Irak'tan, Filistin'e, oradan Suriye'de mücadelesini sürdüren kahramanımız, ağabeyimiz Polat Alemdar'ı Suriye cephesinde hain bir pusuda kaybetmiş bulunmaktayız. Fikirleriyle ufkumuzu açan, içimizdeki vatan ve millet aşkını pekiştiren değerli ağabeyimiz Polat Alemdar'a Yüce Allah'tan rahmet, ailesine, yakınlarına ve sevenlerine baş sağlığı ve sabr-ı cemil diliyorum." (Milliyet: 2012). Dizinin fanatik izleyici kitlesi, dizideki kahramanları öylesine benimser ve içselleştirir ki dizi kahramanları için inanılması güç eylemler yapabilir.

2017 yılında yayınlanmaya başlayan "Çukur" dizisi oyuncu kadrosu ve konusuyla ilk günden itibaren büyük bir izleyici kitlesine sahip olmuştur. İstanbul'da illegal işlerin yoğun olduğu ve şiddetin sıradan bir hal aldığı mahallede yaşanan olayları konu alan dizide yer alan karakterler bir dönemin ünlü kabadayılarına benzetilmektedir. Dizinin geçtiği mahalledeki suç örgütlerinin mücadelesi ve aşkları dizinin konusunu oluşturmaktadır. Şiddetin içselleştirilmesi, kamu vicdanın illegal topluluklar aracılığı ile rahatlatılabileceği mesajları adaletin sokakta verilecek cezayla sağlanacağı algısı bu dizide de yoğun olarak işlenmektedir.

Dizideki karakterlerin dövmeleri, kullandıkları yüzük, çakı vs. materyaller izleyicilerin hayatlarına girerken bu dizilerden etkilenen çocuk ve gençler ise bu karakterleri rol model olarak almaktadır. Eskişehir'de "Çukur" dövmesi yaptıran 3 çocuğun diziden etkilenerek 6 çocuğun harçlık ve cep telefonlarını gasp etmesi dizinin çocuk ve gençler etkisinin göstermektedir (Hürriyet: 2018). Toplumsal adaletin devlet otoritesi ile değil de suç örgütleri aracılığıyla çözülebileceği anlayışını topluma yerleştiren ve bu örgütlenmelerin sempati kazanmasını sağlayan yapımlar toplumda şiddeti olumlamaya devam etmektedir. Diziden etkilenen bireyler devletin yasalarından ziyade kendi yasaları üzerine inşa etmeye çalıştıkları

sitemde otorite boşluklarını ve devletin sağlayamadığına inandıkları adaleti kendilerinin dağıtacağına inanan topluluklar türetilmektedir.

Dizi karakterleri ile özdeşleşen seyirci olmak isteyip de olamadığı karakterlerden soyadını değiştirecek kadar etkilenebilmektedir. Tokat'ta yaşayan Mehmet Verir adlı vatandaş "Çukur" dizindeki suç örgütünün soyadı olan "Koçovalı" soyadını almak için mahkemeye başvurarak soyadını değiştirmiştir (Sabah: 2019). Toplumda bu denli sempati toplayan dizi karakterleri günlük yaşamda toplumsal düzenin devlet mi yoksa illegal örgütlenmeler aracılığı ile mi sağlandığı sorusunun sorulmasına neden olmaktadır. Erzurum'da yine "Çukur" dizisinden etkilenen mahalle sakinleri mahallelerini dizideki sloganlaşan cümlelerle donatıp evlerinin boyasına varana kadar dizideki evlere benzetmesi dizinin toplumdaki etkisini göstermektedir (Milliyet: 2018).

Tartışma ve Sonuç

Medya; diziler, filmler ve realite şovları aracılığıyla oluşturduğu hayali kahramanlar ile başta çocuklar ve gençler üzerinde etkili olmaktadır. İnsanların davranışları izledikleri televizyon programlarındaki karakterlerin etkisiyle değişebilmektedir. Özellikle popüler programlardaki karakterlerin tavır, tutum ve itiraflarını izleyici kendisinde de bulmak isteyebilir. "Bir yabancıya asla güvenmemeli" mesajı günümüz televizyonlarında yayınlanan "survivor", "en zayıf halka", "biri bizi gözetliyor" gibi programların özeti niteliğindedir (Bauman, 2012: 125). İnsanlara sürekli olarak güvensizlik ve tehlikeli bir dünya çizen medya, bireylerin kimlik ediniminde ve davranışlarında önemli etki yaratmaktadır.

Medya için suç ve şiddet olayları haber niteliğindedir. Bu tarz haber niteliği olan olayların içeriğinde popülaritesi yüksek dizi ya da filmlerin etkisi söz konusuysa haberin okunma oranı da artabilmektedir. Medya bu noktada yayınlamakta olduğu dizinin gündemde kalmasını da sağlamaktadır. Kurtlar Vadisi dizisinin 2003 yılından beri yayında olduğu düşünüldüğünde dizinin başarısı ortaya çıkmaktadır.

Çukur ve özellikle Kurtlar Vadisi dizisinin çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi gerek medyaya yansıyan haberler gerekse de akademik çalışmalarda yer bulmuştur. Dizinin içeriğinde şiddet ve şiddet söylemleri nedeniyle 13 ve altındaki çocukların izlememesi için RTÜK gerekli uyarıları yapmıştır. Fakat bu uyarıların ne ölçüde etkili olduğu ya da olmadığı daha geniş kapsamlı bir çalışmada ortaya konabilir.

Dizinin toplumda üzerindeki etkisi yarattığı fenomen karaktere gösterilen saygı ve sahiplenme izleyicilerde rol modele bürünebilmektedir. Gayrimenkul firmalarına, trafikteki

araçların arkasında, kentlerdeki billboardlara kadar toplumda herkesin her zaman görebileceği yerlerde dizinin kahramanlarına ya da söylemlerine rastlamak mümkündür. Toplumdaki kabul ve içselleştirmenin bir göstergesi niteliğindeki bu durum dizideki şiddeti meşrulaştırırcasına her yaş grubunun ulaşabileceği noktada durmaktadır.

Diziden etkilendiğini iddia ederek şiddete ve suça yönelen bireylerin gazete ve internet haberlerine bakıldığında dizinin toplumda olumsuz etki yarattığı görülmektedir. Toplumdaki şiddet ve suç eğilimlerini azaltma konusunda yapılacak çalışmalarda ailelere görev düştüğü kadar devlet yetkililerinin de şiddet içerikli bu yayınların durdurulması konusunda çalışma yapması gereklidir.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. 2010. Kayseri Şeker'in Başkanı Kurtlar Vadisi'ne Özenmiş, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2014

Balkıs, Murat, Duru Erdinç, Buluş Mustafa. 2005. "Şiddete Yönelik Tutumların Öz yeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu ile İlişkisi." Ege Eğitim Dergisi. 6, No 2: 81 – 97.

Bauman, Zygmunt (2012). Akışkan Aşk, Işık Ergüden (Çev.). İstanbul, Versus Yayınları.

Bilgin, Nuri (2006). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Bourdieu, Pierre (2006). Karşı Ateşler. Halime Yücel (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Demir-Kula, Nesrin (2007). "Elazığ'da Kurtlar Vadisi Dizisinin Alımlanması." Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 9, Sayı: 2, 251-266.

Cihan Haber Ajansı. 2012. Polat Alemdar için tam sayfa taziye ilanı verdi. Erişim Tarihi: 02.05.2014

Çoban Barış, (2020) Medya, Kamuoyu, İdeoloji. Erişim tarihi: 15 Ocak 2020 https://www.academia.edu/610117/MEDYA_KAMUOYU_IDEOLOJI

Demiröreh Haber Ajansı. (13 Kasım 2018). Gasp şüphelilerinde dizi oyuncularının dövmesi. http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/eskisehir/gasp-suphelilerinde-dizi-oyuncularinin-dovmesi-40985745

Doğan Haber Ajansı. 2011. Kurtlar Vadisi'ne Özendi, Erişim tarihi: 30 Nisan 2019, http://www.posta.com.tr/turkiye/HaberDetay/Kurtlar_Vadisi_ne_ozendi.htm?ArticleID=91173

Durkheim, Emile (2013) Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Cenk Saraçoğlu (Çev.). İstanbul, Bordo Siyah Yayınları.

Erdoğan, Yavuz, Ekşi Halil ve Ayfer Tektaş. (2012) "Medya ve Şiddet: mafya dizileri üzerine karma bir araştırma." Değerler Eğitimi Dergisi, 10 (23): 83- 113.

Güncel Türkçe Sözlük. 2014.

Güneş İsmail. 2004. İşte Kurtlar Vadisi'nin Çakır'ı İçin Verilen Vefat İlanı. Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2019. http://www.habervitrini.com/magazin/iste-kurtlar-vadisinin-cakiri-icin-verilen-vefat-ilani-126060/

Huesmann Rowell, Laramie Taylor, D. (2006). The Role Of Media Violence In Violent Behavior. 393-415. Erişim tarihi: 18 Mayıs 2019, http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144640

Husseini Rana. (2012). Murder inspired by Turkish drama series causes riots in Madaba. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019, http://jordantimes.com/murder-inspired-by-turkish-drama-series-causes-riots-in-madaba

Hürriyet Gazetesi (13 Temmuz 2012). Türk dizileri cinayete ve boşanmaya yol açıyor, Erişim tarihi: 1 Mart 2020, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/turk-dizileri-cinayete-ve-bosanmaya-yol-aciyor-20969741

Işık-Erol Nuran (2006). "Milliyetçilik, Popüler Kültür ve 'Kurtlar Vadisi'" Doğu Batı, Sayı: 38, 227-247.

İçli, Gönül (2013). Kriminoloji. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaya Kamil ve Tuna Meryem (2008). "İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi." SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:17,159-182.

Kocacık, Faruk (2001). "Şiddet Olgusu Üzerine." Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, sayı: 1, 1-7.

Kocadaş, Bekir (2005). "Kültür ve Medya." Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 34, 1-13.

Kolucki Barbara ve Lemish, Dafna (2011). Communicating with Children. Communication for Development Unit Gender, Rights and Civic Engagement Section Division of Policy and Practice UNICEF New York November.

Maigret, Eric (2011). Medya ve İletişim Sosyolojisi. Halime Yücel (Çev.). İstanbul, İletişim Yayınları.

Mander Jerry. 1978. Four Arguments for Eliminating Television. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019,http://z5.ifrm.com/30157/88/0/p1094049/Ev_Four_Arguments_for_Eliminating_Television.pdf

Milliyet Gazetesi (3 Ekim 2010) http://ekonomi.milliyet.com.tr/kayseri-seker-in-baskani-

kurtlar-vadisi-ne-ozenmis/ekonomi/ekonomidetay/03.12.2010/1321547/default.htm

Milliyet Gazetesi (6 Şubat 2010). Kurtlar Vadisi İlköğretim Okulu! Erişim tarihi: 1 Mayıs 2014,http://www.milliyet.com.tr/kurtlar-vadisi-ilkogretim-okulu-/turkiye/sondakika/06.02.2010/1195165/default.htm

Milliyet Gazetesi (24 Aralık, 2012) http://www.milliyet.com.tr/polat-alemdar-icin-tam-sayfa-taziye-ilani-verdi/magazin/magazindetay/24.12.2012/1646179/default.htm

Milliyet Gazetesi. (20 Mayıs 2018). Erzurum'da 'Çukur' Mahalleler. http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/erzurumda-cukur-mahalleler-12812666

Ünsal, Artun (1996). "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi." Cogito Dergisi, Kış-Bahar, Sayı 6-7, 29-36.

Sabah Gazetesi. (19 Şubat 2019). Çukur dizisindeki suç şebekesi aileye özenip soyadını 'Koçovalı' olarak değiştiren aile sosyal medyada olay oldu! https://www.sabah.com.tr/webtv/yasam/cukur-dizisindeki-suc-sebekesi-aileye-ozenip-soyadini-kocovali-olarak-degistiren-aile-sosyal-medyada-olay-oldu

Şenol, Dolunay (2007). "Türkiye'de Organize Suçlar ve Halkın Teveccühü." Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. Sayı: 10, 208-223.

Şenol Dolunay ve Yıldız Sıtkı (2013). Kadına Yönelik Şiddet Algısı. Ankara, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.

T24. (4 Ocak 2010). Kurtlar Vadisi Irak!, Erişim tarihi : 1 Mayıs 2014. http://t24.com.tr/haber/kurtlar-vadisi-irak,66487

Tanrıöver-Uğur Azime Hülya (2008). "Vadi'de Büyüyen Erkek Çocuklar", Medya ve Çocuk Rehberi, Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner (Der), 59-88. Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları.

TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5381c7a2ac0241.75786554

Türkiye Gazetesi. (7 Ekim 2013). Kurtlar Vadisi'nden etkilendi arkadaşını iple boğdu, Erişim tarihi: 2 Mayıs 2014, http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/99361.aspx

Ünsal, Ahmet (20 Aralık 2009). "Kurtlar Vadisi'nden etkilendim!", Erişim tarihi: 18 Mayıs 2019, http://www.haberturk.com/yasam/haber/194685-kurtlar-vadisinden-etkilendim-

Yıldırım Ali ve Şimşek Hasan (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayınları.